

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว**กานต์มณี ไวยครุฑ^{1*}**

Received : October 25, 2019

Revised : November 22, 2019

Accepted : December 23, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 1) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว 2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้เข้าร่วม 30 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ประชาชน และเยาวชนในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน 3) การจัดทำแผนการพัฒนาชุมชน 4) นำแผนสู่การปฏิบัติด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 5) การติดตามประเมินผลการพัฒนาชุมชน และกลยุทธ์ที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยกลยุทธ์การพัฒนาค้น กลยุทธ์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์การพัฒนาการสืบสานภูมิปัญญาประเพณีวัฒนธรรม กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพชีวิต กลยุทธ์พัฒนาสวัสดิการชุมชน และกลยุทธ์การพัฒนารายได้โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์

คำสำคัญ : กระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วม ชุมชนบ้านคลองอาราง

¹ อาจารย์หมวดศึกษาศาสตร์ทั่วไป งานวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

* ผู้นิพนธ์หลัก e-mail: kanmanee_som1@hotmail.co.th

THE DEVELOPMENT PROCESS OF PARTICIPATION IN COMMUNITY AT BAN KHLONG ARANG ,
BAN KAENG SUBDISTRICT, MUEANG SA KAEW DISTRICT

Kanmanee Waiyakrut^{1*}

Abstract

This research base on development of participation in community at Ban Khlong Arang, Ban Kaeng Sub-district, Mueang Sa-Kaew District. The objective of this research 1) to study the development process of participation in community. A case study of Ban Khlong Arang, Ban Kaeng sub-district, Mueang Sa-Kaew district, Sa-Kaew Province 2) To study community changes a case study of Ban Khlong Arang, Ban Kaeng Sub-district, Mueang District, Mueang Sa-Kaew District Province by qualitative research method in the focus groups. There were 30 persons consisting of leader's community, village health volunteer, people and youth in the community. The research found that, the development process of participation in community consists of 1) education community 2) analysis of synthetic data sharing among people in the community 3) development of project in community 4) put the action plan with the participation of people in the community 5) monitoring and evaluation of development community and strategies that make change communities consisting of human strategies, environmental strategy, strategies for developing the inheritance of wisdom, traditions and culture, strategy for quality of life, community welfare strategy and revenue strategies through product processing.

Keywords : Development process, the participation, Ban Khlong Arang

¹ Lecturer in General Education Program, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal of Patronage, Pathum Thani, Thailand

* Corresponding author, e-mail: kanmanee_som1@hotmail.co.th

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชน นับเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อการสื่อสาร เพื่อพัฒนาประเทศ สังคม และชุมชนนั้น ผู้ที่มีส่วนร่วมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำเป็นต้องคำนึงถึง การใช้วิธีการต่างๆ ที่เหมาะสม ในการนำพาข่าวสาร เกี่ยวกับแนวคิด ของการพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานภาคเอกชน ซึ่งเป็นหน่วยงาน ที่ดำเนินการ เกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่างๆ ไปสู่ประชาชน ผู้เป็นเป้าหมาย ของการพัฒนานั้น และสิ่งสำคัญ ในการกระตุ้น และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนหรือชุมชน ได้รับความรู้ แล้วมีความเข้าใจ เกี่ยวกับการพัฒนาที่เหมาะสมนั้น ก็จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องอาศัย กระบวนการหนึ่ง ซึ่งขาดเสียมิได้ ในประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย นั่นคือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเพราะถือว่าเป็นกระบวนการที่มีส่วนช่วย ในการสื่อสาร หรือการแลกเปลี่ยน ข่าวสาร ระหว่างสมาชิก ในชุมชน เป็นไปโดยสะดวกขึ้น ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่า ความเป็นชุมชน ที่เข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ หากสมาชิกของชุมชน มีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสารพูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดซึ่งกันและกันตลอดจน มีส่วนร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายซึ่งการมีส่วนร่วม ของสมาชิกทุกคน ในชุมชนนี้เอง จะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพลังภายในชุมชนให้กลายเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง” ได้ กล่าวคือ ประชาชน ต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง จินตวิริ์ เกษมสุข (2559)

ชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว เป็นชุมชนหนึ่งที่เน้นให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนเช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มอสม. กลุ่มอพพร. กลุ่มเยาวชนต้นกล้า กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มจักสาน กลุ่มสภาเด็กและเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มสวัสดิการชุมชน ฯลฯ เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยยึดหลักการดำเนินบนฐานความพอเพียงและความสมดุล และเห็นความสำคัญของการพึ่งตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก รวมทั้งพยายามเชื่อมประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนงานพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ตามความจำเป็น อันจะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน จนได้รับรางวัลในการพัฒนาหมู่บ้านหลายรางวัลทั้งเป็นรางวัลระดับบุคคลและระดับชุมชน เช่น รางวัลอสม.ดีเด่นระดับชาติ ปี 2540 รางวัลเยาวชนนักพัฒนา ปี 2551 รางวัลที่ 1 หมู่บ้านธรรมาบุญสุสุขภาพดีเด่นระดับประเทศ รางวัล รางวัลดีเด่นหมู่บ้าน 4 ดี รางวัลนักบริหารจัดการชุมชนดีเด่น ปี 2550 รางวัลอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ดีเยี่ยม ระดับชาติ ปี 2552 รางวัลครูบุญชื้อสาดีดีเด่น ปี 2553 รางวัลผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม ปี 2553 รางวัลอาสาสมัครดีเด่นสาขาอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์วันสังคมสงเคราะห์ และวันอาสาสมัครไทย ปี 2553 รางวัลหมู่บ้านประชาธิปไตยดีเด่น ปี 2553 รางวัลแผนพัฒนาหมู่บ้านและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ รางวัลคนไทยใจอาสา ปี 2555 รางวัลครอบครัวร่วมเย็นระดับจังหวัด ปี 2556 รางวัลองค์กรที่มีกิจกรรมทางสังคมดีเด่น ปี 2556 รางวัลโครงการต้นแบบ ระดับภาค โครงการ “เวทีรับฟังความคิดเห็น ภูมิปัญญาชาวบ้านและเยาวชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดของชุมชน จังหวัดสระแก้ว” ปี 2556 รางวัลยกย่องเชิดชูเกียรติ คนดี มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี 2557 รางวัลครอบครัวต้นแบบยุติความรุนแรงดีเด่น ปี 2557 รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็นเป็นสุข ดีเด่น ปี 2557 รางวัลคนดีแห่งแผ่นดิน ปี 2557 รางวัลอาสาสมัครดีเด่นแห่งชาติ ปี 2557 รางวัลคนดีศรี สระแก้ว ปี 2557 รางวัลศูนย์ไกลเกลี่ยข้อพิพาทบ้านคลองอาราง ปี 2556 รางวัลบ้านสวยเมืองสุขระดับจังหวัดและระดับเขต ปี 2558 รางวัลเกษตรกรต้นแบบสาขาเกษตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัด ปี 2558 รางวัลแทนคุณแผ่นดิน ปี 2559 รางวัลความเป็นเลิศด้านการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ปี 2559 รางวัลบุคคลต้นแบบ ตามคุณธรรม 9 ประการ ตามพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (ด้านเศรษฐกิจพอเพียง) ปี 2560

ซึ่งรางวัลต่างๆเหล่านี้ที่คนในชุมชนและชุมชนได้รับมานั้นสามารถชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จและความเข้มแข็งของชุมชนได้

ดังนั้นนี้ผู้ศึกษาจึงสนใจถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบล บ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน ซึ่งผู้ศึกษาคาดว่าจะได้นำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุนและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน ชุมชนสังคมอื่น ๆ ได้ตระหนักถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของแต่ละชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) โดยมีรายละเอียดวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

พื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. พื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน จนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนให้เป็นตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นชุมชนที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
2. ผู้ให้ข้อมูลสำหรับการศึกษาประกอบด้วย ผู้นำชุมชน อสม. ประชาชน เยาวชนจำนวน 30 คน โดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ขั้นตอนในการวิจัย

วิธีการสนทนากลุ่ม ดำเนินการ ดังนี้

1. การเริ่มต้นสนทนากลุ่ม ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) ได้เริ่มต้นด้วยการทักทายผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างไม่เป็นทางการ พูดคุยเกี่ยวกับภาระหน้าที่โดยทั่วไปเพื่อสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง จะได้ใจให้ผู้ร่วมการสนทนาได้แสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ได้มากที่สุด
2. การสนทนาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มเริ่มจากการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ร่วมสนทนาได้ให้ข้อมูลที่เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้แปลผลรวมกับข้อมูลเชิงปริมาณต่อไป
3. ผู้ดำเนินการเริ่มสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลเรียงลำดับประเด็นคำถามการสนทนาตามขอบเขตการวิจัยและวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยใช้ประเด็นคำถามเดียวกันทุกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ความคิดเห็นจากทุกกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลไม่มีความเห็นประเด็นใดประเด็นหนึ่งก็ได้ เพื่อให้มีอิสระทางความคิดและป้องกันไม่ให้เกิดความยุ่งยากในการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนการนำเสนอผลการวิจัย

4. การสนทนากลุ่มดำเนินการครบทุกประเด็นคำถามตามที่กำหนด คณะทำงานการสนทนากลุ่มได้บันทึกและบันทึกเสียงผู้ให้ข้อมูลประเด็นต่างๆ อย่างละเอียดทุกขั้นตอนโดยการจดบันทึกข้อมูล (Take note) จำนวน 2 คน และการบันทึกเสียง (Take record) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล และบรรยากาศของการสนทนาได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ เพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์และสรุปผลการสนทนาได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. ผู้จัดบันทึกการสนทนา (Note taker) หรือบุคลากรผู้ช่วย (Assistant) ได้ร่วมซักถามหรือสนทนาในกรณีที่ผู้ดำเนินการสนทนาอาจจะตกหล่นบางประเด็นที่สำคัญเพื่อเป็นการเติมเต็มข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

6. ผู้ดำเนินการสนทนาสังเกตกิริยาอาการ น้ำเสียง การแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การใช้ภาษา ท่าทางและสีหน้าแวตา เพื่อรวบรวมข้อสังเกตเหล่านี้ไว้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยไม่ได้แสดงความคิดเห็นร่วมหรือชี้แนะใดๆ ในระหว่างการสนทนา แต่มีการกระตุ้น เร่งเร้าความสนใจ และคอยควบคุมให้สมาชิกได้อภิปราย แสดงความคิดเห็นในประเด็นคำถามอย่างครบถ้วนทั่วถึงทุกคนอย่างเหมาะสม

7. การยุติการสนทนากลุ่ม เมื่อการสนทนากลุ่มเก็บรวบรวมข้อมูลครบทุกประเด็นคำถามตามที่กำหนดแล้ว ผู้ดำเนินการให้ผู้เข้าร่วมการสนทนาเพิ่มเติมความคิดเห็นของตนในประเด็นที่คิดว่าตกหล่น หรือคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์อีกครั้ง หลังจากนั้นจึงขอบคุณผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มและยุติการสนทนากลุ่มเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาสรุปและจำแนกเป็นรายด้าน
2. นำข้อมูลที่สรุปและจำแนกไว้หลังจากนั้นนำมาตรวจสอบและวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เป็นภาพรวมรายด้าน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว โดยผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ คือเพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว อธิบายผลการศึกษาได้ดังนี้

ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ใช้วิธีการศึกษาด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน อสม. ประชาชน เยาวชน จำนวน 30 คน

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ คือ 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน 3) การจัดทำแผนการพัฒนาชุมชน 4) นำแผนสู่การปฏิบัติด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 5) การติดตามประเมินผลการพัฒนาชุมชน โดยมีสาระสังเขปของแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้

กระบวนการที่ 1 การศึกษาชุมชน จุดเริ่มต้นที่นำมาใช้คือการสร้างทีมงานสำรวจข้อมูลชุมชน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทุกคนในชุมชนร่วมกันศึกษาสภาพของชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ค้นหาประวัติความเป็นมาของชุมชน แล้วทำการจดบันทึกไว้ เริ่มสำรวจข้อมูลของคนในชุมชนทุกหลังคาเรือนด้วยกระบวนการจัดทำแผนที่เดินดิน และจดบันทึกปัญหาที่ค้นพบในชุมชนซึ่งปัญหาที่ค้นพบส่วนใหญ่คือ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาอบายมุขและสิ่งเสพติด ปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด ไม่กล้าแสดงออก ปัญหาการทะเลาะวิวาทภายในชุมชนและปัญหาสุขภาพภายใน

ชุมชน หลังจากนั้นจึงจัดประชุมชนหมู่บ้าน โดยให้สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมเพื่อทำการวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน

กระบวนการที่ 2 การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน คือการที่ทุกครัวเรือนต้องเข้าร่วมประชุมเพื่อรับรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน โดยผู้นำชุมชนจะนำผลการสำรวจมาคืนข้อมูลให้กับชุมชน หลังจากนั้นให้ทุกคนให้ชุมชนร่วมกันระดมความคิดในแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนว่าเกิดจากสาเหตุใด และแนวทางการแก้ไขปัญหาควรทำอย่างไรเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาแบบเดิม ๆ ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชนวิธีการที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา คือ การจัดทำกติกาชุมชนร่วมกัน จนออกมาเป็นธรรมนูญชุมชน แผนพัฒนาชุมชนในรูปแบบโครงการต่าง ๆ

กระบวนการที่ 3 การจัดทำแผนการพัฒนาชุมชน เมื่อทุกคนในชุมชนเกิดการรับรู้ร่วมกันและกำหนดแนวทางการพัฒนาในรูปของแผนการพัฒนาชุมชน โดยแผนการพัฒนาแบ่งออกเป็น กลยุทธ์การพัฒนาคน กลยุทธ์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์การพัฒนาการสืบสานภูมิปัญญาประเพณีวัฒนธรรม กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพชีวิต กลยุทธ์พัฒนาสวัสดิการชุมชน และกลยุทธ์การพัฒนารายได้โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ หลังจากนั้นให้สมาชิกในชุมชนส่งตัวแทนผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานแต่ละด้าน โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบให้ตามความถนัด หลังจากนั้นตัวแทนแต่ละกลุ่มร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ ความถูกต้องตามเจตนาของสมาชิกในชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของแต่ละประเด็น กำหนดช่วงเวลา ความเหมาะสมวิธีการที่จะทำให้แผนประสบความสำเร็จ โดยเรียกวิธีการนี้ว่า ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน

กระบวนการที่ 4 นำแผนสู่การปฏิบัติด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กระบวนการนี้เป็นกระบวนการของการปฏิบัติตามโครงการที่กำหนดตามแผนพัฒนาชุมชน โดยมอบหมายให้ตัวแทนแต่ละด้านนำไปบริหารจัดการดำเนินการตามแผนโดยใช้ทุนทางสังคม บุคลากร ทรัพยากรในชุมชน รวมถึงวัฒนธรรม ประสพการณ์และวิถีชุมชน

กระบวนการที่ 5 การติดตามประเมินผลการพัฒนาชุมชน เมื่อนำแผนงานลงสู่การทำงานชุมชนมีแนวทางในการติดตามกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องดำเนินการตามแผน ซึ่งในการดำเนินงานอาจประสบปัญหาจะต้องทำการปรับแผนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการช่วยตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา ด้วยการจัดเวทีชุมชนและวัดผลการดำเนินงานจากความสุขของสมาชิกในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว สามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ดังนี้

สถานการณ์ในอดีต

จากสถานการณ์ในอดีตของชุมชนบ้านคลองอารางสมาชิกในชุมชนบ้านคลองอารางส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกชุมชนเพื่อหาเงินมาส่งเสียครอบครัวแต่ถึงอย่างไรรายได้ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในครอบครัว เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นเด็กและผู้สูงอายุ ดังนั้นเป็นเหตุให้เมื่อหารายได้มาไม่เพียงพอค่าใช้จ่ายเพราะเนื่องจากในครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิกเพียง 1 – 2 คน เท่านั้นที่จะเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว และจากการที่มีสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในวัยเด็กและวัยชราทำให้บางครอบครัวพบปัญหา เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมหลายประการ เด็กในชุมชนเริ่มติดยาเสพติด เป็นเด็กแว้น มีปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน เกิดการทะเลาะวิวาทภายในชุมชน อุบัติเหตุทางถนน ซึ่งจากปัญหาที่ชุมชนต้องเผชิญดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนได้มีการทบทวนและไตร่ตรองหาแนวทางปรับตัว จนเกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมและส่งผลให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีแตกต่างจากอดีตซึ่งมีกลยุทธ์ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาดังนี้

กลยุทธ์ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา

บ้านคลองอารางร่วมกันตั้งกติกาของหมู่บ้านขึ้นและสมาชิกทุกคนให้ชุมชนร่วมกันนำไปปฏิบัติ โดยการยกย่องคนทำดี น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยมีข้อปฏิบัติ 1) คนดีต้องได้รับการยกย่องในทุก ๆ โอกาส 2) คนดีต้องได้รับการสนับสนุนทุนในการดำเนินชีวิต 3) คนดีต้องสนับสนุนเด็ก/เยาวชนให้เป็นคนดี คนเก่ง และร่าเริง โดยการส่งเสริมคุณธรรม 4 ประการ คือ 1) พอเพียง 2) มีวินัย 3) สุจริต 4) จิตอาสา นอกจากนี้แล้วยังมีกลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาต่าง ๆ ดังนี้

1. การพัฒนาดน โดยเฉพาะการพัฒนาให้มีจิตสำนึก จัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ เช่น โครงการธรรมะสัญจร โครงการค้นหาคนดีต้นแบบ โครงการลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ อบายมุข โครงการส่งเสริมอาสาสมัครในการดูแล เด็ก คนพิการ คนชรา และผู้ด้อยโอกาส โครงการ ด้านเด็กและเยาวชน ค่ายธรรมะเด็ก – เยาวชน โครงการตำรวจจิ๋ว โครงการค่ายเด็กและเยาวชน โครงการ TO BE NUMBER ONE ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด จนเกิดเป็นธรรมณูญชุมชนบ้านคลองอารางนอกจากนั้นแล้ว โครงการดังกล่าวสามารถสร้างความรู้สึกรับผิดชอบหน้าที่ของตนเองและความรับผิดชอบต่อชุมชนสังคม

2. พัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยมีกลุ่มกิจกรรมเก็บขยะในชุมชนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาปัญหาขยะในชุมชนและ โครงการหมู่บ้านสีเขียว โครงการธนาคารต้นไม้ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านได้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน

3. พัฒนาการสืบสานภูมิปัญญาประเพณีวัฒนธรรมโดยใช้กิจกรรมโครงการสวดมนต์ข้ามปี โครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมปราสาทดอกผึ้ง บุญข้าวหลาม ประเพณีสงน้ำพระ รดน้ำดำหัว ขอพรผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ เป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนมาพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งนำภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเช่นการหมักดอกหน่อไม้ การทำปุ๋ยอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพรทำให้เกิดอาชีพและความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจของชุมชน

4. พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยจัดทำโครงการจัดหาที่ทำกินเพื่อผู้ยากไร้สู่ความเข้มแข็งทำให้สมาชิกทุกคนในชุมชนมีที่ดินทำกินของตนเองทำให้มีที่อยู่อาศัยและมีอาหารปลอดภัยต่อการบริโภคเพราะสมาชิกทุกคนที่เข้าร่วมโครงการจะต้องปลูกพืชผักปลอดสารพิษ รวมทั้งยังจัดทำโครงการให้ความรู้เรื่องสมุนไพรนำมาใช้ในการรักษาโรค โครงการจัดทำบัญชีครัวเรือน รวมทั้งมีกองทุนพัฒนาหมู่บ้านของชุมชน เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน

5. พัฒนาสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านการคลอดบุตร เจ็บป่วยเสียชีวิตการส่งเสริมสุขภาพนันทนาการการศึกษาและการประกอบอาชีพโดยมีหลักการว่าเมื่อเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่งกองทุนสวัสดิการ ก็จะช่วยบรรเทาปัญหาเพื่อให้กลับมาดำรงชีวิตได้ตามปกติ

6. พัฒนารายได้โดยมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น การแปรรูปสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หน่อไม้ดอง น้ำพริกแกง ซึ่งจัดทำในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนที่ทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของโดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีความสามารถและความตั้งใจเข้ามาบริหารในรูปแบบธุรกิจของชุมชนก่อให้เกิดการสร้างรายได้ลดปัญหาการว่างงานทำให้ชาวบ้านทำงานอยู่ในชุมชนซึ่งมีรายได้ส่วนหนึ่งก็นำมาจัดสวัสดิการที่จำเป็นให้กับชุมชนให้มีความครอบคลุมมากขึ้น

สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

จากสถานการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบันสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน คือ สมาชิกบ้านคลองอารางจะคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองตลอดมาและจะใช้กระบวนการประชุม จัดเวทีหมู่บ้านเป็นวิธีในการรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ไขปัญหาดังจะเห็นได้จากการตั้งกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตให้ตนเองสามารถอยู่ได้โดยพึ่งพาตนเอง จนกระทั่งทุกวันนี้สมาชิกในชุมชนหลายครอบครัวก็มาอยู่ในชุมชน ปัญหาต่างๆ คลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้น ไม่มีเด็กแว้น เด็กติดยา ปัญหาการทะเลาะวิวาท หรืออุบัติเหตุในชุมชนเป็นศูนย์ ปัจจุบันมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ต่างเข้ามาศึกษาคูงานในชุมชนเป็นจำนวนมาก

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นประกอบด้วย 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคนในชุมชน 3) การจัดทำแผนการพัฒนาชุมชน 4) นำแผนสู่การปฏิบัติด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 5) การติดตามประเมินผลการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ จิราณีย์ พันมูล และ อาแว มะแสด (2555) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษานานาเวียง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนมีการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาชุมชน 2) การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน 3) การวางแผนโครงการพัฒนาชุมชน 4) การดำเนินงานพัฒนาชุมชน และ 5) การติดตามและประเมินผล ซึ่งจากข้อค้นพบดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่น ๆ นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนได้แต่ต้องมีการสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐ

นอกจากนั้นแล้วผลการศึกษา พบว่า กลยุทธ์ที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาคน กลยุทธ์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์การพัฒนาการสืบสานภูมิปัญญาประเพณีวัฒนธรรม กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพชีวิต กลยุทธ์พัฒนาสวัสดิการชุมชน และกลยุทธ์การพัฒนารายได้โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สิทธิชัย ต้นศรีสกุล (2553) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคามผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนมี 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยการบริหารจัดการด้านธุรกิจชุมชน ปัจจัยการบริหารจัดการด้านสังคม ปัจจัยการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สิริกร บุญสังข์ และคณะ (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ผลการศึกษา พบว่า แนวทางการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขคือ การสร้างจิตสำนึก สร้างภูมิคุ้มกันให้สมาชิกในครัวเรือน ชยัน ประหยัด อุดออม ซื่อสัตย์ มีวินัย ใฝ่หาความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง เพื่อทางเลือกในการทำกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และการลดต้นทุนการผลิต สร้างอาชีพเสริมให้มีรายได้ การแก้ไขปัญหาดินเค็ม น้ำกร่อย และการขาดแคลนน้ำ มีการพัฒนาความเข้มแข็งเพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพ คือการรวมกลุ่ม จากผลการศึกษาทั้ง 3 เรื่องสะท้อนให้เห็นว่ากลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนนั้นกระบวนการสร้างกลุ่มและการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้นั้นเป็นกระบวนการสำคัญที่จะให้เกิดการพัฒนา

ข้อเสนอแนะ

ชุมชนควรมีการสร้างแกนนำในเยาวชนในการที่จะสานต่อการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนให้มีจำนวนมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จินตวีร์ เกษมสุข. (2559). *หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- จิราณีย์ พันมูล และ อาแว มะแะ. (2555). กระบวนการพัฒนาชุมชนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านนาเวียง อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง. *วารสารกาสะลองคำ*. 6(1) : 139 – 152.
- สิทธิชัย ต้นศรีสกุล. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารช่อพะยอม*. 21 : 51 – 68.
- สิริกร บุญสังข์ และคณะ. (2560). การพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข. *วารสารชุมชนวิจัย*. 11(2) : 9 – 20.